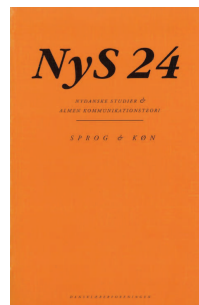

NyS

Titel:	”Om vi tar motorsåg då ska dom ha förbandslåda”
Forfatter:	Maria Ohlsson
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori</i> 24. <i>Sprog & Køn</i> , 1998, s. 73-95
Udgivet af:	Dansklærerforeningen
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

“OM VI TAR MOTORSÅG DÅ SKA DOM HA FÖRBANDSLÅDA”

— Skolelevers diskussion i enkönad och blandad grupp

AF MARIA OHLSSON

För elever i de lägre tonåren är det viktigt att få sin identitet som ung kvinna eller ung man bekräftad. Detta kommer också till uttryck när elever diskuterar tillsammans i grupp utan någon vuxen, och många infallsvinklar för analys av sådana samtal är möjliga. Kan man t.ex. redan hos skolflickan spåra den vuxna kvinnans konflikt mellan att vara kvinna och intellektuell eller professionell? Och kan en sådan konflikt spåras hos skolpojken? Skiljer sig interaktion och samtalsstil mellan enkönade och blandade grupper? Kan det vara så att flickor blir "kvinnligare" och pojkar "manligare" i blandade grupper? Ytterligare en fråga är hur det sociala samspelet påverkas, när det exempelvis gäller att skämta och underhålla eller att ta ansvar för det gemensamma arbetet.

Dessa frågor kommer jag att belysa i en närstudie av några skolelevers diskussion och interaktion i en enkönad och en tvåkönad samtalsgrupp. Den blandade gruppen är dock inte representativ för flertalet tvåkönade grupper som jag har spelat in. I den här gruppen finns nämligen en flicka och en pojke som har ett speciellt, lite flirtigt förhållande till varandra. I det läget, när man vill vara attraktiv för det andra könet, ställs könsrollerna på sin spets.

Vi föds till flickor eller pojkar, men ändå är det en lång process att bli flicka/kvinna eller pojke/man. Den sociala könsidentiteten produceras i interaktion med andra människor och betingas i stor utsträckning av de kulturella koder som råder i det samhälle där man växer upp (Søndergaard 1994a). Individen kan inte så lätt avvika från dessa koder, i alla fall inte utan att betala ett pris för det. De olika könen möter olika svårigheter i den här processen. Den offentliga sfären har av tradition varit en manlig domän, vilket innebär att kvinnor stöter på särskilda problem när de ger sig in högre utbildning eller på den del av arbetsmarknaden som inte är tra-

ditionellt kvinnlig. För kvinnor är det ofta svårt att kombinera kulturens bild av kvinna och av akademiker (Søndergaard 1994a och b). Yrkeskvinnan möter samma svårighet: för henne är varken traditionellt kvinnligt eller manligt uppträdande möjligt (Eckert 1989).

Vad det innebär att vara flicka eller pojke förhandlar man sig alltså fram till i det vardagliga umgänget med andra. Och en stor del av detta vardagsliv utspelar sig för barn och ungdomar i skolan, som därför blir en viktig social arena. "Det offentlige skoleverket framstår, ved siden av familien, som den viktigste – barnelivsorganisatoren – for barn over 7 år", skriver Liv Mette Gulbrandsen (1994:23). Hon påpekar vidare att skolan bryter med lågstadiebarns egna nätverk genom att flickor och pojkar kommer i närmare kontakt med varandra än vad de själva väljer på sin fritid.

Under de första skolåren är flickor ofta välanpassade skolflickor och trivs med det. Pojkar gör oftare uppror mot lärarna och skolans normer. För de elever som lyckas i skolsystemet ger flickornas beteende utdelning i goda betyg, pojkarnas i social träning i ledarskap och i att bli offentlighetens talare (se t.ex. Einarsson & Hultman 1984). För den framgångsrika skolflickan kan dock en konflikt växa fram under skolåren, svårigheten att vara både kvinnlig och intellektuell. Gunilla Molloy (1990:67) ställer frågan vad som är viktigast för flickor i högstadieåldern – "att få sin gryende könsidentitet eller sitt knoppande intellekt bekräftat? Och av vem? Och på vilka villkor?"

Att begränsa diskussionen om hur identiteten konstrueras till enbart kön är givetvis en grov förenkling. Många andra faktorer spelar in. Penelope Eckert (1989:253 f.) diskuterar hur kön skiljer sig från andra sociala variabler som klass och etnicitet (se även Pedersen 1996:52 ff.). Ett aggressivt bruk av etniska markörer, exempelvis högfrekvent användning av de mest extrema varianterna, betraktas som ett sätt att förhindra närhet och att upprätthålla gränser mellan grupperna. Med könsmarkörer förhåller det sig tvärtom: ett aggressivt bruk av könsmarkörer är inte ett sätt att skapa solidaritet inom den egna könskategorin utan ett sätt att skapa solidaritet med den andra kategorin.

To the extent that masculine and feminine behavior marks gender, its use by males and females respectively is more a device for competing with others in the same category and creating solidarity with those in the other category, and aggressive cross-sex behavior is seen as designed to compete with members of the other sex for the attention of members of the same sex (Eckert 1989:254).

Detta resonemang bildar en utgångspunkt för min jämförelse av elevers diskussion och interaktion i en tvåkönad och en enkönad grupp.

SAMTAL OCH SAMTALARE

Genom tidigare forskning vet vi mycket om lärarledda klassamtal. Inom projektet Talutveckling, som den här undersökningen är en del av, studeras elevers samtal i grupp utan någon vuxen ledare (se Garme & Thelander 1989 för en närmare presentation av projektet). Projektet har bedrivits vid Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet och syftar till att beskriva talutvecklingen hos elever i grundskoleåldern. Eleverna har videoinspelats när de har arbetat tillsammans med olika typer av kunskapsökande samtalsuppgifter. Såväl enkönade som blandade grupper har spelats in för att göra det möjligt att studera könsmonster i språket.

I min delstudie undersöker jag hur elever i trean och sjuan arbetar med samma samtalsuppgift, som handlar om att göra ett urval. Eleverna ska tillsammans i små grupper om fyra personer komma överens om fem saker att ta med sig hemifrån för att kunna klara sig en vecka i skogen på egen hand. Uppgiften har på olika sätt integrerats i det ordinarie skolarbetet. Det finns naturligtvis inget "rätt svar" på den här uppgiften. Urvalsdiskussionen har sedan följts upp med en tvärgruppsdiskussion där två elever från en grupp får diskutera med två elever från en annan grupp för att jämföra sina lösningar och på nytt enas om fem saker. Tanken med tvärgrupperna är att ge eleverna tillfälle att reflektera ytterligare och eventuellt revidera sitt ursprungliga urval. Totalt består mitt material av 23 samtal med 54 talare, lika många av vardera könet.

I de första urvalsdiskussionerna har både enkönade och blandade grupper spelats in. Tvärgrupperna är alltid blandade. Här ska jag koncentrera min analys på interaktionen i en blandad tvärgrupp och jämföra den med de båda enkönade ursprungsgrupperna. Samtalsämnet är detsamma men situationen är förändrad i och med att samtalsarna kommer till tvärgruppsdiskussionen med en färdig lösning som de diskuterat sig fram till i den första gruppen. Tvärgrupperna kan ibland få inslag av förhandling om att ta något från varje lista, medan den ursprungliga diskussionen är mer förutsättningslös. Med den här uppläggningsen kan jag alltså inte renodla variabeln enkönad-blandad grupp utan vid tolkningen av resultaten måste man även ta hänsyn till att samtalsituationen är en annan. Det faktum att eleverna diskuterar samma ämne gör att det ändå kan vara intressant att

följa hur samma personer argumenterar och interagerar i en enkönad och en blandad grupp.

Vid inspelningarna har vi startat kamera och ljudbandspelare, gett eleverna instruktioner och sedan gått ut ur rummet. Inspe­lningarna har föregåtts av provinspelningar där eleverna har fått bekanta sig med inspe­lingsutrustningen och även provat att filma varandra, detta av både etiska och praktiska skäl. Etiskt för att eleverna ska känna att de har kontroll över situationen och att de vet vad som syns i kameran och hur man sätter på och stänger av utrustningen. Jag tror att detta även gör att situationen känns mindre formell och att samtalen därför blir naturligare och mer ohämmade.

TRANSKRIPTION

Transkriptionerna av samtalen kräver kanske några förklaringar. Alla egen­namn är förstås utbytta för att talarna inte ska kunna identifieras. (Även de enkätsvar som citeras är avidentifierade.) Som talarbeteckning används de två eller tre första bokstäverna i talarens kodnamn. I de fall då man inte kan avgöra vem som talar används bara *F* (flicka) eller *P* (pojke). Samtidigt tal markeras med understrykning av de samtidiga partierna. Ibland måste en replik brytas grafiskt p.g.a. överlappningar. Sådana brytningar markeras med tecknet » både i slutet av den brutna repliken och i början av replikens andra del. En kort paus (under en sekund) markeras med snedstreck och en längre med ordet PAUS. Osäker tolkning markeras med parentes kring det svårtolkade partiet, och ohörbara avsnitt med tre punkter inom parentes. Frågor markeras med frågetecken. Förtydliganden av innehållet i replikerna skrivs inom hakparentes och ord som har emfas kursiveras. Meta­kommentarer till interaktionen skrivs med kapitäl. Det kan vara både sådant som syns på videobandet, exempelvis beskrivningar av en talares kroppsspråk eller agerande, och en metakommentar till hur något sägs – TYST, HÖGT, SKRATTANDE osv. Vilka ord det är som sägs högt etc. markeras med upphöjd stjärna. Replikerna är numrerade och i den löpan­de texten hänvisas till repliknummer med förkortningen *r*.

UTGÅNGSPUNKT FÖR ANALYSEN

Hur ser flickors och pojkars interaktion ut om man jämför en blandad tvärgrupp med de föregående enkönade grupperna? En fråga som jag har

ställt mig är om man kan se exempel på att flickor blir "kvinnligare" och pojkar "manligare" i tvåkönade grupper. Vad man då menar med kvinnlig respektive manlig kräver en förklaring och frågan kan undersökas på många olika nivåer i språket. För att bara nämna några möjligheter: Eckert (1989) har undersökt fonologiska variabler, Nordenstam (1987) samtalsstil i termer av bl.a. repliklängd, avbrott, sammanfallande tal, stödsignaler, ämnesval, Preisler (1986) bruket av försiktighetssignaler. Här har jag valt att rikta in min analys på vilka förslag och vilka argument som förekommer, både allvarliga förslag och skämtsamma, och hur förslagen bemöts. Bemötandet kan exempelvis vara bifall, invändningar eller modifieringar av förslagen. I den analys av allvarliga förslag som presenteras här har jag studerat om några förslag bekönas, dvs. om eleverna själva förknippar föremålet med eller framställer det som lämpligt för ett visst kön.

Att jag även studerar skämtförslag och andra skämt beror på att eleverna skämtar mycket i många av de samtal jag har spelat in. Växlingen mellan allvar och skämt är ofta mycket snabb, och många gånger är det just den snabba växlingen, själva överrumplingen, som är rolig. Att skämta innebär att man slipper ta ansvar för vad man säger, för man menar ju inte det man yttrar. Men givetvis konstruerar man kön även när man skämtar. En annan infallsvinkel för min analys är att studera om skämt också har med könsroller att göra eller om det finns ett könsneutralt område där.

Utifrån mitt begränsade material kan inga generaliseringar göras, men det går att finna exempel på både ett mer könsrollskonformt beteende och ett som går på tvärs mot könsrollerna. För att belysa de här mekanismerna ska jag först återge ett längre parti ur en blandad tvärgrupp, för att sedan jämföra avsnittet med de föregående enkönade samtalen. Först behandlas de allvarliga förslagen och sedan skämten.

ETT SAMTALSEXEMPEL: EN BLANDAD TVÄRGRUPP

Utgångspunkten för elevernas diskussion i den tvåkönade tvärgruppen blir av naturliga skäl en genomgång av resultatet av den första diskussionen. Flickorna hade bestämt sig för: mat, sovsäck, yxa, tändstickor och förbandslåda. Yxan skulle man ha både till att fälla träd för att bygga ett vindskydd och till att hugga ved med. Pojkarna hade valt: mat, sovsäck, tält, kniv och spritkök.

Jämför vi de här gruppernas val med samtliga gruppers finner vi ganska stor överensstämmelse. Någon form av mat väljer samtliga grupper, även

om ett par grupper i sjuan anser att det är osportsligt att ta med sig mat och därför väljer fiskekrokar för att själva fånga något att äta. Utensilier för att laga mat, stormkök och gryta, förekommer också. Vatten väljer sex grupper, men många tänker sig att vatten ingår i proviant. Det stora flertalet (18-20 grupper av 23) bestämmer sig för att ta med tändare eller tändstickor, någon typ av verktyg (kniv, yxa eller motorsåg) samt något som ger skydd och värme på natten (sovsäck, tält eller rep som tillsammans med något verktyg ska användas till att bygga en koja). Förbandslåda väljs av sju grupper. Därtill kommer några mera udda föremål som bara väljs av en till två grupper. Men även när slutresultaten ser ganska lika ut, så har ändå vägen dit många gånger visat stora skillnader som har både med ålder och kön att göra.

Samtalarna i den här tvärgruppen är Ella, Siri, Bengt och Krister. Stämningen i gruppen är glad och vänlig. Även om eleverna höjer rösten några gånger så är det inte aggressivt. Bengt är retsam och ibland provokativ, men hela tiden med en vänlig glimt i ögat. En stor del av replikerna fälls glatt leende.

I de enkönade samtalen förknippades inget av de allvarliga förslagen med kön. Däremot förekom en del skämt i form av sexuella anspelningar och lek med könsrollsstereotyper (se exempel 4 och exempel 5 nedan).

När vi kommer in i tvärgruppsamtalet (exempel 1) har eleverna diskuterat sovsäck och tält. Sovsäck kunde de enas om snabbt och det associerades inte med kön. I den följande diskussionen av tält har Bengt lanserat alternativet militärtält och Krister har hakat på och motiverat förslaget med att ett militärtält har inbyggd kamin. Då verkar Bengt komma på andra tankar och invänder att militärtält är tungt att bära, vilket Krister förnekar.

Exempel 1, blandad grupp 7, årskurs 7: Ella, Siri, Bengt och Krister

1 Si: Skulle vi skriva militärtält?

2 Ell: Ja

3 Kr: Mm

ELLA, SIRI OCH KRISTER SKRIVER

4 Be: Jag tycker också att vi tar / kondomer

ELLA, SIRI OCH KRISTER FORTSÄTTER ATT SKRIVA, TITTAR NER I SINA PAPPER

5 Ell: Ha ha ha ha mat

6 Kr: SUCKAR

- 7 Be: *Vadå mat?* HÖGT
 8 Ell: *Mat! Har du lust att svälta eller?* HÖGT
 9 Be: Ja det är ju bara att skjuta en kanin och äta den
 10 Ell: *Ja hörru det kan ju du göra* FNISSANDE
 11 Kr: Ja (...) hagelgevär
 12 Be: Motorsåg motorsåg LER GLATT
 13 Kr: Motorsåg motorsåg LER GLATT
 14 Si: SKRATTAR
 15 Kr: Jag tänkte just säga det näe för kladdigt / motorsåg
 16 Si: Få tag på- få tag på en / ka- kanin nä vad heter det
 17 Kr: Hallå vi skiter i kniven och slänger in en motorsåg i stället SKRATTAR
 18 Be: Jaa / det tycker fan jag också
 19 Ell: Nej men
 20 Kr: Hallå kniv eller motorsåg
 21 Si: Det är effektivare med motorsåg
 22 Ell: Hallå man måste ha förbandslåda
 23 Be: Ja men kolla om man»
 24 Si: Ja om ni»
 Be: »må- kolla kolla man ska ha en motorsåg / hallå lyssna / flickor och pojkar
 Si: »ska använda motorsåg får vi väl *ta med förbandslåda* och lappa ihop er
 FNISSANDE
 25 Si: Jaa VÄNDER SIG MOT BENGT
 26 Kr: *(Mest) flickor* SKRATTANDE, SKRATTAR
 27 Be: Nä flickor menade jag / flickor ja / om man gör så här / man måste hellre ha en motorsåg / och en- / vet du vad som händer fall man fall det blir översvämning / måste man hugga ner några stockar så man kan / klara sej
 28 Kr: Ja det / hur lång tid tar det med en yxa?
 29 Be: Ja hur lång tid tar det med en motorsåg? Oiiin [illustrerande ljud, härmar en motorsåg] ILLUSTRERANDE GEST, VISAR HUR HAN MANÖVRERAR EN MOTORSÅG
 30 Kr: Ja precis oiiin [illustrerande ljud, härmar en motorsåg] ILLUSTRERANDE GEST, VISAR HUR HAN MANÖVRERAR EN MOTORSÅG *(...)*
 MUMLANDE
 31 Ell: Men det kommer ju inte att bli översvämning
 32 Be: Motorsåg LUTAR SIG FRAM OCH FÖRSÖKER SKRIVA PÅ ELLAS PAPPER
 33 Kr: Nä / alltså det som Siri sa om om vi tar»
 34 Ell: Nej TILL BENGT,
 MOTAR BORT HANS HAND FRÅN PAPPERET
 Kr: »motorsåg *då ska dom ha förbandslåda* SKRATTANDE
 35 Be: Ja TILL KRISTER
 36 Si: Vi måste ju kunna lappa ihop er också
 37 Ell: Just det

- 38 Kr: SKRATTAR Men jag kan- jag kan sköta en motorsåg
- 39 Be: En motorsåg tar vi
- 40 Ell: *Mat jag skriver mat här* HÖGT
- 41 Be: Jag brukar jag brukar köra (med)
- 42 Si: Skulle vi
ta motorsåg och förbands-? TILL KRISTER
- 43 Ell: *Är alla överens om att vi ska ha mat?* HÖGT
- 44 Kr: Ja / ja det är vi
- 45 Be: Näej det ju bara att ta en älg och hugga
huvet av så har man mat
- 46 Ell: Ja men då måste man ju då måste man ju s-
- 47 Kr: Då måste vi ha en motorsåg skriv motorsåg
- 48 Ell: Ja just det därför skriver vi- därför skriver jag
faktiskt mat / för jag har inte lust att äta kanin / jag är vegetarian säger vi
- 49 Si: SKRATTAR Okej
- 50 Kr: Jag äter kanin nästan varje dag när du går till pizzerian så kan»
- 51 Be: Pistol
- 52 Kr: »du äta kanin när det står oxfilé
- 53 Ell: *Mat / mat / mat mat* TYST men oxfilé är ju inte kanin
- 54 Kr: Näe men vem har sagt att det är oxfilé i oxfilé? oxfilé är skitdyrt
- 55 Ell: Ja *so what?* ENGELSKT UT TAL
- 56 Kr: Det har jag läst att det kan vara råttkött eller kaninkött
- 57 Ell: Vad har det med saken att göra?
- 58 Si: Men
tyst nu PUFFAR KRISTER PÅ ARMEN annars vill inte jag äta»
- 59 Kr: (Du säger att) du inte äter kanin TILL ELLA
- Si: »pizza nå mer (...) (råttkött)
- 60 Be: Jahahaha det åt jag igår med oxfilé hö hö hö LER
- 61 Ell: Oxfilé är så (...) dyrt
- 62 Kr: Hur känns kaninen i magen? TILL BENGT
- 63 Ell: Jag får skriva mat / *please* ENGELSKT
UTTAL, VÄNDER SIG TILL KRISTER
- 64 Be: Eh eh dom gör barn
FNISSAR, SÄTTER HANDEN FÖR MUNNEN
- 65 Ell: Skriva mat
- 66 Kr: Hallå
/
- 67 Kr: FNISSAR TILL KORT, LER Får hon skriva / får hon skriva mat?
- 68 Ell: Ja det får jag hallå (man) måste ju ha mat BÖRJAR SKRIVA
- 69 Be: Nja okej då
- 70 Si: Okej och så tar ni motorsåg och vi tar förbandslåda
- 71 Ell: I brist på kanin SKRIVER
- 72 Kr: Ja / Bengt / motorsåg och dom förbandslåda
SIRI BÖRJAR SKRIVA MEDAN KRISTER TALAR

- 73 Be: Jaa / annars LYFTER UPP MIKROFONEN
- 74 Kr: Eld kan man göra upp (med) att gnida två pinnar
[--]
GRUPPEN HAR JUST KONSTATERT ATT DE HAR ENATS OM FEM
SAKER OCH SAMMANFATTAT SITT VAL
- 95 Ell: SKRIVER GRUPPMEDLEMMARNAS NAMN PÅ SITT PAPPER Ella och /
stavar du med C H? [namnet Krister] nej det gör du inte TILL KRISTER
- 96 Be: Nej
PAUS
- 97 Kr: Jag? nej du / jag stry- jag dödar alla som gör det
- 98 Be: *Nej du* HÄRMAR KRISTER
- 99 Ell: Varför det?
- 100 Kr: Med min motorsåg / därför att jag hatar det
- 101 Be: Har du köpt en motorsåg då?
- 102 Kr: Okej det här det här är perfekt ja sovsäck / nja okej det är bra
/ militärtält japp / mat japp motorsåg / *excellent* ENGELSKT UT TAL
- 103 Be: Krister VISAR SITT PAPPER FÖR KRISTER, LER
- 104 Kr: Förbandslåda
- 105 Si: Förbandslåda PUFFAR KRISTER PÅ HANDEN det tror jag att ni
kommer att behöva efter en vecka med en motorsåg
- 106 Ell: Här är våran fina lapp
- 107 Kr: Bengt KRISTER BÖRJAR SKRIVA NÅGOT PÅ SIN LAPP MEN AVBRYTER SIG
/
- 108 Be: *Vi är färdiga vi är färdiga* SJUNGANDE
- 109 Kr: Wom wom wom [illustrerande ljud] GÖR EN VEVANDE
GEST MED ARMARNA ja jag går väl och hämtar henne [inspelningsledaren]
RESER SIG OCH GÅR UT
PAUS

MOTORSÅG, MILITÄRTÄLT OCH FÖRBANDSLÅDA

I den här tvärgruppen visar det sig att flickorna har valt ett större redskap än pojkarna, vilket inte riktigt överensstämmer med traditionella könsroller. Stora och tunga redskap uppfattas gärna som mer manliga, eftersom det kräver mer fysisk styrka att hantera dem. Med förslaget motorsåg lyckas pojkarna övertrumfa flickornas yxa med något som är större, tyngre och bullrigare. Att motorsåg har en särskild innebörd för pojkarna framgår av deras förtjusta sätt att upprepa förslaget och deras leenden (r. 12-13), liksom även av att de härmar ljudet av en motorsåg och mimar att de håller i en såg (r. 29-30).

Man kan fråga sig om eleverna själva uppfattar förslaget som "manligt". Det kan vara intressant att jämföra med militärtält. När pojkarnas tält och

flickornas vindsydd omformas till militärtält blir det något större och tyngre (inte minst genom den inbyggda kaminen!) och genom förledet *militär-* till något som definitivt associeras med män. Ännu så länge är det ju ytterst få kvinnor i Sverige som har valt den militära banan. Motorsåg och militärtält har också det gemensamt att båda förslagen förekom i pojkggruppen, men då som skämt. I exempel 2 från den föregående pojkggruppen ser vi hur det allvarliga förslaget *kniv* vidareutvecklas i en serie skämt om verktyg, som i vissa fall gränsar till vapen: *machete*, *super-rambokniv* och *motorsåg*.

Exempel 2, pojkggrupp 2, årskurs 7: Bengt, Gabriel, Ingemar och Krister

- 1 Be: Hembrännarut- utrustning
- 2 P: Ja va fan (ska ni med det till)
- 3 In: Schweizisk armékniv
- 4 Ga: Näj
- 5 Kr: Ja men kniv en kniv skulle man ha med sej
- 6 Ga: Ja machete
- 7 Kr: (...) superrambokniv vet du tre meter lång SKRATT
- 8 Be: *Motorsåg* HÖGT
- 9 Ga: Men Krister du (...) det blir ju bara
- 10 In: Krister du säger att vi inte ska spela / va fan gör du då
- 11 Ga: Ja just det
- 12 Kr: Men jag är glad FNISS
- 13 P: Han är glad
- 14 In: Du spelar
- 15 Kr: Nä men vad ska vi ha allvarligt kniv
- 16 Be: Ett två ett två TILL MIKROFONEN
- PAUS
- 17 Ga: Bengt han är helt ILLUSTRERANDE GEST
- 18 In: Kniv
- 19 Kr: Kniv

I fråga om motorsåg och militärtält har pojkarna gått längre i att vara "manliga" i den blandade gruppen än i den tidigare enkönade. När pojkggruppen skämtade om motorsåg och armétält var förslagen skämt just för att de var överdrifter. I den blandade gruppen görs överdrifterna till allvarliga förslag – med manlig slagsida.

Först argumenterar eleverna för effektiviteten med en motorsåg och argumenten är seriösa (Siri r. 21, Bengt och Krister r. 27-30). Sedan kommer en skämtsam sekvens där Bengt skojar om att jaga älg genom att hugga huvudet av den och Krister fyller i med att man skulle ha en motorsåg till

det. Motorsågen som vapen dyker även upp i den andra samtalssekvensen där Krister (r. 100) återkommer till att döda med motorsåg. Det ligger naturligtvis inget allvar i de här resonemangen om motorsåg som vapen. Det som jag vill lyfta fram i denna sekvens är motorsågen som symbol i en pojkkultur. Förutom att motorsågen är stor och tung, så framstår den som vapen betraktad som särdeles brutal. Här ligger nog en del av motorsågens värde som symbol för manlighet av mera machoslag.

I mitt material finns det i pojksamtalen överlag inslag som för mina tankar till actionfilm och actioninriktade datorspel. Utbudet av datorspel är digert, men för att ge ett enstaka exempel på den actioninriktade genren ska jag kortfattat beskriva ett spel som jag fått demonstrerat för mig av en ung man. Spelets utgångspunkt är ett domedagsscenario: i syfte att rädda världen undan utomjordiska invasionsstyrkor ska huvudpersonen avancera genom spelets olika nivåer med hjälp av list och våld. Hjältens vandring genom spelet blir mycket farofylld och kostar många liv. Motorsågen förekommer som ett vapen bland flera. Andra är t.ex. hagelgevär (jfr r. 11), men motorsågen har den taktiska fördelen framför skjutvapnen att den inte tär på huvudpersonens begränsade ammunitionsförråd. Motorsågen är dock av förklarliga skäl ett närstridsvapen – för att bekämpa fiender på större avstånd blir hjälten tvungen att växla över till skjutvapen. Datorspelets hjälte kan också plåstra om sig med hjälp av förbandslådor och hämta ny kraft ur olika slags elixir. – Men motorsågen är inte begränsad bara till datorspelens värld, utan den har erövrat en plats även inom andra delar av populärkulturen, exempelvis film (se t.ex. Clover 1992). Kristers replik 15 "näe för kladdigt / motorsåg" kan också leda tankarna till splatterfilmer som ju är mer blodstänkande än datorspelen. Det särpräglade, vinande ljudet av motorsåg kan även höras i en del ungdomsmusik.

Flickorna verkar inte alls vara införstådda med eller dela pojkarnas intresse för motorsågen som fenomen och symbol. I sekvensen med motorsågen markerar pojkarna samförstånd och samhörighet och flickorna riskerar att hamna utanför. Ella reagerar genom att bestämt föra fram ett av flickgruppens förslag (r. 22): förbandslåda. Siri lyckas förena de båda förslagen (r. 24) genom lösningen att pojkarna tar motorsåg och flickorna förbandslåda för att lappa ihop pojkarna. Av hennes replik framgår att hon inte föreställer sig annat än att det är just pojkarna som ska använda sågen. Och vidare ska förbandslådan användas av flickorna och den blir "kvinnelig". Detta kan jämföras med hur militärtält och motorsåg får en annan innebörd i den blandade gruppen.

Genom den här lösningen är flickorna med i leken igen och rollfördelningen med förbandslåda och motorsåg blir mycket tydlig och verkar uppskattad av eleverna. Särskilt tycks lösningen gillas av Siri och Krister – den öppnar ju för ett spel mellan dem. Sekvensen illustrerar Eckerts resonemang (1989:254) om att mäns och kvinnors roller inte bara är olika utan också reciproka. Kombinationen motorsåg och förbandslåda upprepas ett flertal gånger i samtalet, av Siri (r. 24, 36, 42, 70 och 105) och av Krister (r. 33 och 72). Tre av dessa repliker har en strukturerande funktion i samtalet (r. 42, 70 och 72). Efter inspelningen berättar Siri spontant om arrangemanget även för inspelningsledaren med repliken: "Ja men dom två fick ta motorsåg och vi fick ta / förbandslåda för att lappa ihop dom".

Den reciproka rollfördelningen understryks i de allra flesta upprepningarna (utom r. 42 och 105) av valet av pronomen: *vi-dom* eller *vi-ni*. Genom uppdelningen *vi-ni* markerar eleverna att en viktig aspekt är att sakerna ska användas av olika personer med hänsyn till kön. Det framgår också att eleverna spontant grupperar sig efter kön, men den speciella relationen mellan Siri och Krister gör att könsgrupperingen bryts genom att det också finns ett band mellan dessa två.

Rollfördelningen med motorsåg och förbandslåda kan nästan verka lite komisk, som en parodi på könsroller, där flickornas intresse- och kompetensfår blir omvårdnad och pojkarnas blir action-inriktad med strapatser och fysiska ansträngningar som kräver speciell utrustning. Hur mycket verklighetsförankring denna rolluppdelning har kan man inte veta enbart utifrån dessa inspelningar. Kan Krister sköta en motorsåg som han påstår (r. 38)? Och har flickorna några speciella kunskaper i t.ex. första hjälpen? Ingetdera är ju uteslutet, även om de flesta svenska 14-åringar inte har några särskilda färdigheter på dessa områden. Bengts fråga "Har du köpt en motorsåg då?" (r. 101) ifrågasätter på ett retsamt sätt Kristers tillgång till motorsåg och får därigenom frågan om motorsåg att framstå som en låtsaslek.

Ser vi till hela materialet hamnar förbandslåda som sagt på den slutliga listan hos sju grupper. Det är i samtliga fall ett flickförslag. Det dyker upp i en blandad tvärgrupp i trean och i de båda flickgrupperna i sjuan. Intressant nog lyckas dessa båda grupper också övertyga pojkarna i de efterföljande tvärgrupperna om att förbandslåda är nödvändigt, även om de i ett par fall får kämpa för det.

När förbandslådan dyker upp första gången i flickgruppen accepteras förslaget direkt utan några långa diskussioner, vilket även gäller den andra

flickgruppen i sjuan som valde förbandslåda. De båda flickgrupperna argumenterar i mera allmänna termer och anser sig behöva förbandslådan "ifall man skulle få ett sår" respektive "för man kan ju göra illa sej". Så här resonerar flickorna i den flickgrupp som är aktuell här:

Exempel 3, flickgrupp 2, årskurs 7: Ella, Lena, Pernilla och Siri¹

- 1 F: Pengar
2 Si: Som man skulle ha nytta av det
3 Pe: Tandborste
4 Le: Det behöver man inte ju
5 Si: Vi är ensamma utan föräldrar inga föräldrar finns i när-
6 Pe: Tvål tvål man behöver det ifall man skulle få ett sår då kan man få infektion»
7 F: Ja
Pe: »och allting så där
8 Ell: Nej förbandslåda
9 Pe: De- desinfektionsmedel
[- - -]
10 F: Ja förbandslåda

I tvärgruppen ska flickorna använda förbandslådan för att plåstra om pojkarna. Den här förändrade vinklingen sker bara i denna grupp. I de andra tre blandade tvärgrupperna argumenterar flickorna för förbandslåda på samma sätt som i den föregående enkönade gruppen, nämligen för att "man kan göra illa sig", inte för att de ska vårda någon annan.

ANPASSNING TILL DEN TVÅKÖNADE SITUATIONEN

Interaktionellt anpassar sig alla fyra talarna till den tvåkönade gruppen, men på olika sätt och olika mycket. För flickornas del är anpassningen både kvantativ och kvalitativ: de pratar mindre och deras språkliga repertoar är mindre, vilket bl.a. tar sig uttryck i att de inte skämtar alls. Vad gäller Siri använder hon sig även av färre olika repliktyper. I båda grupperna är hon vänlig och konstruktiv. I flickgruppen är hon betydligt mer spontan med olika typer av inlägg. I den blandade gruppen ger hon huvudsakligen bifall (r. 14, 21, 49) och kommer med inlägg som syftar till att strukturera diskussionen (r. 1, 42, 70). Det enda initiativ hon tar är den redan diskuterade kombinationen av förbandslåda och motorsåg. Detta är hennes huvudsakliga bidrag till diskussionen. I den enkönade gruppen drar hon sig inte för att delta i diskussioner och även föra fram egna förslag, invända

mot förslag och modifiera de andras förslag. I tvärgruppen invänder hon inte mot något förslag alls utan är enbart stödjande. Hon ger dock Krister ett par milda tillrättavisningar. Det första fallet inträffar före den citerade sekvensen; hon säger tyst åt Krister att lägga ner den mikrofon som han leker med. Det andra tillfället är r. 58, där hennes respons på Kristers resonemang om råttkött blir en mild reaktion och hon puffar honom också lite på armen. Detta är dock närmast en pseudotillrättavisning – hennes replik innebär även uppskattning. Längre fram i samtalet puffar hon honom på handen (r. 105) när hon faller en vänligt omsorgsfull, nästan moderlig, kommentar om att pojkarna kommer att behöva en förbandslåda. I flickgruppen intar varken hon eller någon annan av flickorna en omvårdande attityd, och ingen av dem klappar eller puffar på någon annan samtalare.

Eller anpassar sig mindre till den tvåkönade gruppen, men hon är också mer tillbakadragen än i den föregående diskussionen. Hon drar sig dock inte för att invända mot pojkförslag (r. 31) eller ifrågasätta relevansen av ett yttrande (r. 55 och 57). Hon utvecklar en egen strategi för att föra fram sina förslag, vilken består i att hon ignorerar den pågående diskussionen och för fram och upprepar sina förslag utan att ta någon hänsyn till att hon bryter den tanketråd de andra spinner på. Hon gör detta först med förslaget förbandslåda (r. 22) och sedan med sina upprepningar av sin egen huvudfråga, mat (r. 40, 43, 48, 53, 63, 65 och 68). I den enkönade gruppen visade hon också en tendens att ignorera den pågående diskussionen men inte lika stark som i den blandade gruppen.

Vad gäller pojkarna är Krister den som anpassar sig mest och verkar inriktad på att balansera mellan att å ena sidan vara en kille bland killarna i relation till Bengt och å andra sidan att vara en kille i relation till flickorna. Kombinationen av förbandslåda och motorsåg blir lösningen som hjälper honom att klara balansgången genom att den leder till den uppskattade situationen med de båda könen komplementära roller. Att liera sig med flickor är dock inte alltid helt riskfritt. I den andra tvärgruppen blir den ene pojken skälld för "kvinna" av den andre, när han stöder ett förslag från flickgruppen i stället för pojkgruppens. Det är inte heller riskfritt att ändra sitt beteende för mycket. Av exempel 2 framgår att den som gör sig till kan få en tillsägelse att "inte spela", vilket Krister får i r. 10, 11 och 14 och Bengt i r. 17. I sekvensen hänvisas det också till att Krister tidigare i samtalet har sagt till Bengt att sluta spela.

Genom motorsågen markerar Krister sin identitet som pojke och han undviker att förknippas för mycket med flickorna. Motorsågen är "tuff"

och den görs till en manlig symbol. I slutet av samtalet befäster även pojkarna sin samhörighet genom att Bengt skriver något på sitt papper och visar upp för Krister (r. 103). Krister börjar skriva ett svar men gör i stället en illustrerande gest och ett illustrerande ljud (r. 107 och 109). Detta blir en signal av samförstånd mellan pojkarna.

ATT SKÄMTA OCH RETAS

Skämt kan på olika sätt både berika diskussionen och föra den på avvägar. I samtal kan man tänka sig både en logisk och en social dimension (se t.ex. Barnes & Todd 1977). Ser vi till den logiska eller innehållsliga dimensionen kan skämt berika diskussionen och öppna för nya infallsvinklar. I urvalssamtalen kan man se exempel på hur skämtförslag befrämjar arbetet när de modifieras till allvarliga förslag, som när skämtet *huset* modifieras till *tält* och skämtet *kudde* modifieras till *sovsäck*. De finns också många fall där allvarliga förslag modifieras till en mer skruvad variant och blir ett skämt eller en hel serie av skämt, se t.ex. *kniv* i exempel 2. Om den här sortens skämtsekvenser blir alltför många i ett samtal kan diskussionen spåra ur.

Vad gäller den sociala dimensionen kan skämtande vara ett sätt att distansera sig från uppgiften och alltför mycket skämtande kan till och med leda till konflikter (se vidare Ohlsson 1992). Å andra sidan är ett lyckat skämt en glädjekälla och ett tecken på samförstånd. Denna positiva sida beskriver Tannen (1991) som "det indirekta talets njutning":

Om någon annan förstår skämtet, stilen, undermeningen – knäcker koden – är det roligt för båda och sänder ett metabudskap om förståelse. Talaren känner sig listig för att han skjutit en skruvad boll och lyssnaren för att han lyckades fånga den. Men om skruven missar – om den träffar någon i ansiktet eller flyger ut från planen – blir ingen glad (Tannen 1991:68).

I de tidigare enkönade grupperna skämtade flickorna ganska mycket och pojkarna betydligt mer. I de båda tvärgrupperna upphör emellertid skämtandet nästan helt. De skämtsamma repliker som förekommer i denna tvärgrupp kommer från pojkarna, främst Bengt. Skämten handlar om sexuella anspelningar, att äta äckliga saker och om kiss och bajs. Några av dessa skämt framstår, för att fortsätta Tannens metafor, som skruvar som missar och inte väcker någon märkbar glädje. Men de här skämten kan också ses som kamratliga provokationer. Ibland kan ungdomars skämt

även vara avsedda att provocera vuxna, i skolan läraren, här kanske snarare inspelningsledaren. (Skämt i könsperspektiv diskuteras utifrån ett större material i Ohlsson 1995 och Almlöv & Ohlsson 1996.)

Att retas kan i likhet med skämt ha olika funktioner. Det kan vara elakt och då tråkigt att bli utsatt för, men det finns också en kamratligare form av skämtsamma och snälla retningar som markerar gemenskap. I blandade grupper kan den snälla varianten få ett drag av spel mellan könen och bli lite flirtigt. Liksom skämt kan också retande vara provokationer som testar både kamraternas och lärarnas gränser.

Att det kan vara roligt att bli retad eller lurad att göra bort sig framgår av en enkätundersökning jag nyligen gjort, vars syfte är att belysa skämt och könsroller. Enkäten har besvarats av universitetsstuderande. Jag har bl.a. frågat vem informanterna minns som roligast från sin skoltid och varför hon eller han var roligast. Två kvinnor svarar så här:

Min kompis Annika: hon lyckades alltid lura mig till att säga och göra saker när det var som mest tyst i klassrummet (jag tycker att det är lite småkul att bli generad).

En kille som heter Fredrik – retades med alla på ett snällt sätt, man kände sig uppmärksam och med i gruppen/gemenskapen.

SEXUELLA ANSPELNINGAR

I båda de enkönade grupperna skämtades det en del om att ta med sig representanter för det motsatta könet. Eleverna skämtade också om klasskamrater av det motsatta könet som de *inte* ville ha med.

Bengt var den som introducerade de sexuella anspelningarna även i pojkggruppen som exempel 4 är hämtat från. Här föreslår Bengt brudar för tredje gången (r. 2) och Krister hakar på med ett av sina favoritskämt som han upprepar ett flertal gånger i samtalet: öl (r. 4 och 6). Allitterationen i replik 6 är ett exempel på hur han leker med språkets ljudnivå, något som är ännu vanligare bland yngre elever i mitt material. "Brudar bilar och bärs" är nog också en lek med kulturens schablonbild av manlighet. Skämt om alkohol förekommer bara i enkönade pojkggrupper i mitt material (jfr också skämförslaget hembrännarutrustning, r. 2 i exempel 2). Bil är också pojkskämt, men förekommer även i blandade grupper. I den blandade gruppen tar inte Krister upp några skämtförslag alls, utan håller en seriösa-re linje.

Exempel 4, pojkgrupp 2, årskurs 7: Bengt, Gabriel, Ingemar och Krister

- 1 Kr: Kniv sovsäck mat ja just ja fjärde var ju inte / fjärde
- 2 Be: Brudar LER GLATT
- 3 P: Åh
- 4 Kr: Överleva just ja brudar SKRATTAR brudar och bärs
- 5 Be: Bärs
- 6 Kr: *Brudar bilar och bärs* SJUNGANDE
- 7 Be: Okej då har vi bara noll kvar
- 8 In: Ta med en mobiltelefon då kommer man därifrån

I tvärgruppen uppskattas däremot inte Bengts sexuella anspelningar av någon av de övriga. I en blandad grupp finns ju redan tjejer, men med skämtförslaget kondom (r. 4) går Bengt ett steg längre. Det verkar dock enbart göra de andra generade – de fortsätter att skriva och tittar inte upp från sina papper. Ella är den enda som ger en verbal respons: ett ironiskt "ha ha ha ha" (r. 5), som ett uttryck för ogillande eller en reprimand.

Bengt kommer med ytterligare en sexuell anspelning (r. 64), efter att Krister har fört in samtalet på ämnet "äta äckliga saker". Båda pojkarna framhåller att de sannolikt har ätit kanin som de serverats som substitut för oxfilé. Kristers fråga (r. 62) om hur kaninen känns i magen är skämtsam och retsam, men förmodligen avsedd att reta flickorna mer än Bengt. Denne väljer dock att genera dem allihop med sitt skämt om att kaninerna gör barn i hans mage. Detta ignoreras helt av flickorna som inte heller ler eller visar något annat intresse för hans replik. Krister fnissar till kort men hakar inte på den här anspelningen heller.

Av utrymmesskäl har jag uteslutit ett parti i transkriptionen. I detta avsnitt finns en sekvens som cirklar kring kiss och bajs. Den är initierad av Bengt, men han får inte mycket respons här heller, till skillnad från i pojkgruppen där han initierat en liknande sekvens som ledde till munterhet och kommentarer. I den tvåkönade gruppen får han i ett fall en minimal respons, ett kortfattat "ja", av Krister, medan flickorna inte deltar. I övrigt bemöter Krister de här replikerna på samma sätt som skämtet kondom: han ägnar sig åt att skriva och blir (eller gör sig) på det sättet för upptagen för att ge någon respons.

I tvärgruppen är flickornas vanligaste strategi för att bemöta pojkskämt som de inte uppskattar att ignorera dem. Vi har bara sett ett exempel på att Ella har markerat ogillande (r. 5). Gulbrandsen (1994) har intervjuat norska skolbarn i årskurs 2 och 3. Det visade sig att flickor ofta upplevde att de

blev störda av bråkiga pojkar, men att de inte hade något effektivt sätt att stoppa pojkar på. När flickorna vände sig till läraren var hennes generella råd att flickorna skulle ignorera pojkarna. Jag tror att samma strategi också tillämpas av många svenska skolflickor. I mitt material är tillsägelser vanligast bland pojkar, som inte drar sig lika mycket för att angripa någon i gruppen (se exempel 2 och vidare Ohlsson 1992). Strategin att helt ignorera Bengts skämt tycks dock inte vara en framkomlig väg för Krister. Han ger en minimal respons även när han inte verkar uppskatta skämtet.

I den enkönade gruppen förhöll sig dock flickorna helt annorlunda och var betydligt mer skämtsamma, vilket framgår av det här utdraget:

Exempel 5, flickgrupp 2, årskurs 7: Ella, Lena, Pernilla och Siri

- 1 Pe: Och jag vet mobiltelefon FNISSAR
- 2 Ell: Ja tänk om det tänk om ja nej jag tänker inte säga det
FNISS, ALLA
- 3 Ell: *Tänk om nånting börjar tänk om Pernilla nej* FNISSANDE
- 4 Si: Man kanske får hemlängtan
SKRATT
- 5 Ell: Nej men tänk om tänk om det är nån som är med barn och så blir den
- 6 F: (...)
- 7 Le: Ja men jag tror inte det
- 8 Ell: Det tror inte jag heller men
vi har bara en sak kvar det måste vara nånting *smart*
- 9 Si: Vi behöver inget mer
- 10 Le: (...)
- 11 Si: Tårta
- 12 Ell: Fyra stycken killar nej men
SKRATT, ALLA. ELLA SÄTTER HANDEN FÖR MUNNEN
- 13 Pe: *Då tar vi det* SKRATTANDE
- 14 Ell: *Ja* SKRATTANDE
- 15 Si: Vet du vad vi sk- / vi skulle kunna ta med oss en var sin kille det blir så här fyra stycken och så tar vi en femte tillsammans
- 16 Ell: Pernilla / tyst VIFTAR AVVÄRJANDE MED HANDEN
MOT SIRI nu tar vi inte det (vi har) inte kommit på det vi tar nånting annat
vi tar-

SKRATT, LENA, PERNILLA OCH SIRI

[- -]
- 17 Ell: Tom Cruise och Mel Gibson och Kevin Costner ska vi ha med oss
- 18 Le: Och Johnny Depp

I flickgruppen är Ella den som först introducerar sexuella anspelningar. Efter att ha avbrutit sig två gånger börjar hon med tanken att någon kan vara med barn. Poängen eller konsekvensen kommer hon aldrig fram till – vi får inte veta vad hon var på väg mot med sitt "och så blir den" (r. 5). De andra flickorna är inte villiga att fortsätta den diskussionen. Lenas invändning "Ja men jag tror inte det" (r. 7) sägs i avvisande ton. Däremot blir Ellas skämt om att ta med killar (r. 12) mycket uppskattat och leder till uppsluppna skratt och modifieras flera gånger. Skämtet vidareutvecklas till vem man *inte* vill ha med och sedan till en önskelista på manliga skådespelare (r. 17-18). Efter inspelningen berättar Siri också spontant för inspelningsledaren att de gärna hade velat ha med sig killar också.

ATT ÄTA ÄCKLIGA SAKER – ETT POPULÄRT TEMA

Att äta äckliga saker är ett populärt tema kanske främst i barnkulturen, men det återfinns också i vuxenkulturen. Vad som uppfattas som äckligt när det gäller mat är naturligtvis till stor del kulturellt betingat. Ett minne som många av oss bär med oss från luncherna i skolbespisningen är hur det nästan blev en sport att säga att den mat alla hade på tallriken egentligen var något annat och mäktat motbjudande. Vi känner också igen temat från ett otal roliga historier och från de moderna vandringsmyterna. I boken *Råttan i pizzan* behandlar af Klintberg (1986) sägner som påminner mycket om Kristers resonemang om att man inte kan veta vad man får på pizzan. Vi hittar skildringar av olika typer av fränstötande eller ovanlig mat i litteratur, tecknade serier och filmer för både barn och vuxna. För att bara nämna några exempel: i serien *Ernie* är ett återkommande tema ingredienserna i Effies matlagning och ett annat tema är Ernies arbete på ett snabbmatsställe som har specialiserat sig på bläckfiskburgare och andra liknande produkter, ofta med långa, spretande bläckfiskarmar. I *The Wizard of Id* är de olika varianterna av skulor som den stackars fången utfodras med ett återkommande motiv. Bland barnfilmer kan nämnas Disneys *Djungelboken* och *Lejonkungen*, i vilka det förekommer scener där huvudpersonerna konfronteras med att äta något ditintills oprövat, nämligen småkryp. Bland vuxenfilmer finns temat med i exempelvis en humorfilm som *En fisk som heter Wanda* liksom även i verklighetsbaserade filmer som *Papillon* och *Alive*.

I sekvensen som handlar om att ofrivilligt äta kanin- eller råttkött (r. 50-64) ser vi att de övriga tre ger olika responser på Kristers påstående att han läst att pizzor kan innehålla motbjudande typer av kött (r. 56). Siri ger nog

det mest eftertraktade svaret (r. 58). Hon bekräftar att hon blir äcklad och puffar honom vänligt på armen. Till formen är repliken en tillrättavisning men den uttrycker ändå gillande. Ella väljer en mer intellektuell strategi och ifrågasätter relevansen av Kristers yttranden (r. 55 och 57). Bengt graderar upp äckligheten med tanken på att det man ätit ska föröka sig i magen. Hans replik sätter stopp för en fortsättning genom att den gör alla generade, även Krister trots att han fnissar till kort och ler.

Varför flickorna i det här samtalet betraktar kanin som något oätligt framgår inte explicit. Kanin är inte särskilt vanlig mat i Sverige numera, men en kanske troligare förklaring till flickornas reaktioner finner man i andra samtal i mitt material, nämligen att kanin är ett ganska vanligt husdjur. Skämt om att äta kanin hamnar då nära kannibalismgenren. I pojkgruppen förekommer mer uttalade kannibalskämt när man refererar till filmen *Alive*, som är baserad på en mycket omtalad flygolycka i Anderna. I detta sammanhang dyker det även upp skämtsamma tankar på att man kan äta varandra.

KONKLUSION OCH SAMMANFATTNING

I den tvåkönade grupp som jag har undersökt här är stämningen god och eleverna är engagerade och verkar ha roligt. De verkar också nöjda med sitt samtal. Något som säkert bidrar till det goda klimatet är att samtliga får igenom de förslag de driver med störst intresse.

Man kan konstatera att alla fyra samtalare anpassar sig till den tvåkönade situationen genom att ändra sin samtalsstil. Mest anpassar sig den flicka och den pojke som verkar intresserade av varandra, Siri och Krister. Flickorna talar mindre i den blandade gruppen och det finns även kvalitativa förändringar. I den tidigare enkönade gruppen skämtade flickorna ganska mycket och de utgör den skämtsammaste flickgruppen i mitt material, men i den blandade slutar de skämta helt. Siri är den som krymper sin arena mest; hon använder sig av färre olika repliktyper och gör inga invändningar mot några förslag eller modifierar någon annans förslag. Hon tar bara ett initiativ, men detta får dock mycket uppmärksamhet och hon är mycket nöjd med detta. Hos Siri kan man se spår av konflikten mellan rollen att å ena sidan vara "flicka" och attraktiv för det andra könet och att å andra sidan samtidigt vara "intellektuell" och delta aktivt i en diskussion och hävda egna ståndpunkter. Detta kan ses som en konsekvens av ett maktspel mellan könen. Den andra flickan gör kraftfullare försök att häv-

da sin mening, trots att också hon är mer tillbakadragen i den blandade gruppen.

Även pojkarna minskar sitt skämtande drastiskt i den blandade gruppen. Här avstår de också från de mest utpräglade pojkskämt, de som verkar hämtade från en actionfilm: alkohol, bilar och vapen. Bengt gör dock en del försök att skämta, retas och provocera. Men i den blandade gruppen, till skillnad från den enkönade, är inte Krister villig att vidareutveckla Bengts skämt, som rör sig om sexuella anspelningar och kiss och bajs. Att Bengt inte skämtar så mycket i den blandade gruppen beror rimligen även på att han inte får så mycket respons på sina skämt. Krister retas med flickorna med ett beskedligare tema: att äta äckliga saker. Båda pojkarna verkar dock angelägna om att signalera samhörighet och samförstånd sinsemellan, bl.a. genom förslaget *motorsåg*, som har en särskild laddning för dem.

Sakdiskussionen får en något annan vinkling i den blandade gruppen och förslag som inte hade någon koppling till det ena eller det andra könet i de enkönade diskussionsgrupperna blir bekönade i den blandade gruppen. På pojkarnas initiativ ersätts pojkarnas *tält* och flickornas idé att *bygga ett vindskydd* av *militärtält*, liksom flickornas *yxa* och pojkarnas *kniv* omvandlas till *motorsåg*, ett verktyg som har symboliskt värde i pojkkulturen. I detta sammanhang tar Siri initiativet till en uppdelning: pojkarna tar *motorsåg* och flickorna *förbandslåda* för att plåstra om pojkarna. Båda de enkönade grupperna hade valt *mat*, och i tvärgruppen blir det den fråga som Ella driver genom samtalet. Dock får *mat* inte karaktär av något uteslutande kvinnligt som förbandslådan. Pojkarna gör en egen vinkling av matfrågan genom att skämta om att använda *motorsåg* för att jaga älg och de tar upp en skämtsam diskussion om att äta äckliga saker. I den enkönade gruppen har flickorna också gett många skämtförslag på temat *mat*, men i den blandade gruppen avstår de helt från att skämta. Den femte saken, *sovsäck*, framstår som könsneutral i den blandade gruppen. I flickgruppens diskussion hade sovsäck på skämt kopplats ihop med skämtförslaget att ta med killar.

Den anpassning till tvåkönad grupp som jag har beskrivit här kan inte generaliseras. I andra grupper i mitt material ser interaktionen och sakdiskussionen annorlunda ut, och denna variation kommer jag att beskriva i det fortsatta arbetet.

Att det krävs finess av kvinnor för att kombinera kvinnlighet och professionalitet tycks gälla även skolflickorna i detta samtal, där flickornas arena

är betydligt mindre än i den föregående enkönade gruppen. Av mitt material framgår det även att det inte är lätt för flickorna att kombinera kvinnlighet med skämtande i en blandad grupp. För pojkarnas vidkommande kan man också konstatera att det krävs en hel del finess av den pojke som vill framstå som attraktiv i en flickas ögon om han ska lyckas kombinera samtalsstilen pojkar emellan, sådan som den framstår i pojkgruppen, med en samtalsstil som även är gångbar gentemot flickor.

NOTER

1. I syfte att avidentifiera transkriptionen har jag i citatet tagit bort en replik som har att göra med ett uttalsfel från en av samtalarna som inte har svenska som modersmål. Jag har också tagit bort markeringen av avvikande uttal från transkriptionen. Efter den citerade passagen följer en sekvens där flickorna växlar några kommentarer om uttalsfelet och skrattar. Den flicka som begått felet verkar dock inte bli generad eller tystad av den här episoden.

LITTERATUR

- Almlöv, Cecilia & Ohlsson, Maria (1996): Hur skämtar vi? Om barns och vuxnas skämt i ett könsperspektiv. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, 2, 24-40.
- Barnes, Douglas & Todd, Frankie (1977): *Communication and learning in small groups*. London.
- Clover, Carol J. (1992): *Men, women, and chain saws. Gender in the modern horror film*. London.
- Eckert, Penelope (1989): The whole woman: Sex and gender differences in variation. *Language Variation and Change* 1, 245-267.
- Einarsson, Jan & Hultman, Tor (1984): *Godmorgon pojkar och flickor. Om språk och kön i skolan*. Malmö.
- Garme, Birgitta & Thelander, Kerstin (1989): *Projektet Talutveckling – en presentation och några analyser av elevsamtal*. (FUMS rapport 144.) Uppsala.
- Gulbrandsen, Liv Mette (1994): Blant hester og gorillaer i skolegården: Utvikling i en kjønnnet kultur. *Nytt om kvinneforskning* 3, 21-33.
- Klintberg, Bengt (1986): *Råttan i pizzan*. Stockholm.
- Molloy, Gunilla (1990): "Men killarna är så sura på oss ..." Om ett lärorikt försök med varannan-fråge-metoden. *KRUT* nr 58, 2 64-68.
- Nordenstam, Kerstin (1987): *Kvinnlig och manlig samtalsstil*. (Färsk forsk 11.) Göteborgs universitet.

- Ohlsson, Maria (1992): Lek, samarbete och konflikt. Om flickors och pojkars interaktion och diskussion i gruppsamtal. *Språk, språkbruk och kön*. Rapport från ASLA:s nordiska symposium i Uppsala, 7-9 november 1991, utg. av Britt-Louise Gunnarsson & Caroline Liberg. (ASLA:s skriftserie 5.) Uppsala. 221-230.
- Ohlsson, Maria (1995): Samtal i skolan – om språk och kön. *Utbildning och demokrati*, 3, 44-64.
- Pedersen, Inge Lise (1996): Hvordan bidrager lingvistisk praksis til at konstruere køn? *Sprog og køn – Oplæg fra et seminar på RUC 30.5.1994*. (Skrifter fra Dansk og Public Relations Roskilde Universitetscenter.) Roskilde.
- Preisler, Bent (1986): *Linguistic sex roles in conversation*. Berlin.
- Søndergaard, Dorte Marie (1994a): Køn i formidlingsproces mellem kultur og individ. Nogle analytiske greb. *Psyke & Logos* 15, 47-68.
- Søndergaard, Dorte Marie (1994b): Gendered bodies in Academia – an analytic approach to social meaning-making among students. *Nora nr 1/1994*.
- Tannen, Deborah (1991): *Det var inte så jag menade*. Stockholm.